

Управління освіти Рівненського міськвиконкому
Рівненський навчально-виховний комплекс №12
Рівненської міської ради

Організація пошуково-дослідницької діяльності як шлях розвитку творчих здібностей учнів

Методична розробка

Досвід роботи

вчителя української мови та літератури
Рівненського навчально-виховного
комплексу №12 Рівненської міської ради
Венцурик Людмили Михайлівни

Рівне – 2020

Автор досвіду:

Венцурик Людмила Михайлівна, учителька української мови і літератури Рівненського навчально-виховного комплексу №12 Рівненської міської ради, освіта вища, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, стаж роботи 24 роки.

Адреса досвіду:

Рівненський навчально-виховний комплекс №12 Рівненської міської ради,
вул. Грушевського, 81.

Телефон: 0(362)65-37-82.

E-mail: school.nvk12@gmail.com.

E-mail: ludaventsuryk@ukr.net

Венцурик Л. М. Організація пошуково-дослідницької діяльності як шлях розвитку творчих здібностей учнів

У методичній розробці подано матеріали з досвіду роботи вчительки української мови та літератури Рівненського навчально-виховного комплексу №12 Рівненської міської ради Венцурик Л. М. щодо організації пошуково-дослідницької діяльності учнів у закладі освіти.

Зроблено опис досвіду та запропоновано розробки уроків, що ілюструють практичні підходи вчительки щодо реалізації досліджуваної теми. Особливу увагу зосереджено на важливості дослідницького методу в освітньому процесі, адже його якісне застосування є оптимальним способом зацікавлення учнів навчанням. Запропоновано ефективні інноваційні методи і прийоми, що сприяють формуванню креативної компетентної особистості.

Посібник рекомендовано вчителям української мови і літератури для використання у практиці роботи.

Досвід вивчено, апробовано та рекомендовано в Рівненському навчально-виховному комплексі №12 Рівненської міської ради (наказ №14 – ОД від 16.03.2020).

Методичну розробку схвалено науково-методичною радою Рівненського навчально-виховного комплексу №12 Рівненської міської ради (протокол №2 від 26.11.2020).

Схвалено науково-методичною радою Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № від 2021 р.).

ЗМІСТ

Автор, тема, адреса досвіду	2
Анотація досвіду	3
Зміст	4
Опис досвіду	5
Розробки уроків за темою досвіду	17
Урок української мови в 5 класі. Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів із апострофом	18
Урок української мови в 5 класі. Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами (практично). Виділення вставних слів на письмі	27
Урок української мови у 8 класі. Порівняльний зворот. Використання порівняльних зворотів у мовленні	33
Урок української літератури в 11 класі. Художнє відтворення проблем українізації 20 років ХХ ст. у драмі Миколи Куліша «Мина Мазайло»	45
Позакласний захід Мовознавчий турнір (свято-гра для учнів 8 класу)	53
ДОДАТКИ	61
Додаток 1	61
Додаток 2	63
Додаток 3	65
Додаток 4	66
Додаток 5	67
Додаток 6	68
Додаток 7	69
Додаток 8	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71

ОПИС ДОСВІДУ

Ми навчаємося не для школи, а для життя.

Сенека Молодший

Необхідність модернізації освітнього процесу в школі пов'язана з соціальним замовленням суспільства щодо формування успішної та творчої особистості.

Актуальність досвіду. Пошуково-дослідницька діяльність допомагає учням відкрити нові можливості, що породжує впевненість у собі та почуття задоволення досягнутими успіхами. Діти вчаться швидко адаптовуватися в самотійному житті та цілеспрямовано використовувати свій потенціал не лише в професійному та особистісних планах, а й в інтересах суспільства та держави. Отож завдяки креативній пошуковій та дослідницькій діяльності забезпечується потреба всебічного розвитку творчої особистості.

Практична значущість роботи полягає в чітко визначеній меті – характеризувати особливості розвитку творчого потенціалу учнів шляхом організації пошуково-дослідницької діяльності на уроках української мови та літератури, спрямованої на підвищення пізнавальної активності учнів, їх самостійності та інтересу до навчання; створення умов для реалізації індивідуальних можливостей через творчість; розвиток здатності до самопізнання та подальшої адаптації в соціумі.

Провідна ідея досвіду. Учитель як організатор освітнього процесу повинен динамічно реагувати на запити суспільного життя. Дитину в майбутньому чекає освоєння світу, а не виконання вправ за зразком, тож необхідно формувати стійкий інтерес до розв'язування нестандартних завдань, потребу в активному пізнанні нового та інтелектуальному самовдосконаленні шляхом залучення до активної самотійної дослідницької діяльності.

Інноваційна значущість полягає в залученні здобувачів освіти до активної пізнавальної діяльності як суб'єктів освітнього процесу, а не об'єктів впливу вчителя. Такий підхід продукує глибоке індивідуальне сприйняття та критичне осмислення матеріалу, формує учня як здобувача знань, дослідника, який володіє відповідним інструментарієм для їх самостійного набуття.

Наукову теоретичну базу досвіду становлять публікації вчених, що наголошували на важливості розвитку дослідницького потенціалу учнів та перетворення знань в інструмент творчого освоєння світу (В.Андрєєв, А.Герд, І.Каптерєв, Т.Кудрявцева, П.Блонський, А.Алексюк та інші).

Термін «дослідницький метод», запропонований Б.Райковим у 1924 році, є «методом умовиводу від конкретних фактів, що самостійно спостерігають учні або відтворюють у досліді». Відтак, це є організація навчання, за якою діти у процесі активної розумової і практичної діяльності аналізують, усвідомлюють, порівнюють, роблять висновки та узагальнення, а не отримують їх у готовому вигляді.

Суть досвіду. Серед багатьох методів навчання, як показує практика, досить результативним зарекомендував себе пошуково-дослідницький, суть якого полягає в тому, що знання не повідомляються в готовому вигляді. Учні самостійно здобувають їх у процесі вирішення (дослідження) проблем, порівняння різних варіантів одержаних відповідей. Діяльність учителя за такого навчання зводиться до оперативного управління процесом вирішення проблемних завдань, а освітній процес характеризується високою інтенсивністю, учіння супроводжується підвищеним інтересом, одержані знання вирізняються глибиною, міцністю, дієвістю.

Перевага методу – творче засвоєння знань, недоліки – значні витрати часу та енергії учителів та учнів.

Дослідницькі вміння не даються в готовому вигляді. Для їх формування

потрібна систематична, тривала й копітка робота. Щоб вона була ефективною, практикую різні види дослідницьких завдань. При цьому враховую пізнавальні інтереси учнів як міцний мотиватор діяльності, а для формування пізнавальних інтересів використовую прийоми, які викликають позитивні емоції – образність, цікавість, здивування, моральні переживання. Ці прийоми стимулювання емоційних реакцій учнів сприяють більш повному включенню у пізнавальний процес та його активізації. Емоції, що їх переживають учасники освітнього процесу, сприяють переходу знань у переконання, інформація стає власною, і учень позитивно до неї ставиться. Зникає фактор знайомості, коли матеріал, що вивчається, знайомий і не викликає інтересу до новизни. Зникає фактор звикання, який виникає, коли навчальний матеріал викладається в одній і тій самій логічній стереотипній послідовності.

Необхідною умовою для результативної пошуково-дослідницької діяльності є оволодіння учнями пізнавальними вміннями, формуванню яких надаю особливого значення:

1. Організаційними – усвідомлення й визначення мети, формування питань до теми, вибір способів для розв’язування проблеми, контроль за відповідністю дій, співвідношення результату дій із поставленою метою.
2. Практичними – робота з бібліографічними джерелами, опрацювання графіків, таблиць, діаграм, карт.
3. Інтелектуальними – визначення об’єкта досліджень, формування проблеми, аналіз та систематизація фактів та розрізання ідей, висування гіпотез.
4. Психолого-характерологічними – докладання вольових зусиль, самоаналіз, самоконтроль, самооцінка, самозвіт.

Пошуково-дослідницьку діяльність спрямовую на формування компетентностей як у мовно-літературній галузі, так і ключових. Результативність процесу формування пошуково-дослідницьких здібностей

зумовлюється його організацією. Роботу зі включенням елементів дослідження проводжу в чотирьох напрямках:

- під час вивчення нового матеріалу;
- у процесі виконання тренувальних вправ;
- у підготовці домашнього завдання;
- на позакласних заняттях (написання рефератів, проведення занять у гуртках, виконання колективних наукових або творчих проєктів тощо).

Для повноцінного розвитку пошуково-дослідницьких здібностей поєдную репродуктивні (відтворення учнями знань і способів діяльності), частково-пошукові (вияв самостійності, ініціативи в пізнавальній діяльності) і творчі завдання, а також практикую різні форми навчання:

а) індуктивне – полягає в постановці перед учнями конкретних ситуативних завдань та заохоченні дітей до узагальнення;

б) активне – сприяє засвоєнню матеріалу через дію, а не лише через сприйняття інформації;

в) релевантне – відбувається, коли освітня діяльність зосереджується навколо подій реального життя школи або зовнішнього світу;

г) інтерактивне – реалізується в ході дискусій і дебатів, навчально-пошукової взаємодії, дає їм змогу зробити внесок у загальну справу, формує відповідальність за доручену справу, сприяє збагаченню інформацією, приносить відчуття радості, успіху за створений освітній продукт.

У процесі дослідницької діяльності надаю перевагу активним методам і прийомам навчання. Їхня пріоритетність визначається необхідністю розвитку творчих здібностей учнів та створення потужного імпульсу до пізнання нового, здійснення відкриттів, особливо для себе самих.

Насамперед слід виокремити **дослідження-пошук**. Наприклад, під час вивчення теми «Апостроф» учням 5 класу пропоную знайти у фрагменті тексту

слова, що пишуться з апострофом. На перший погляд, завдання примітивне, проте для п'ятикласників, у яких ще не сформовані дослідницькі вміння, починати потрібно з елементарних завдань.

Дослідження-аналіз практикую тоді, коли в учнів уже сформовані достатні дослідницькі вміння. Так, під час вивчення теми «Орфоепічний словник. Орфоепічна помилка» в 10 класі пропоную самостійно опрацювати словникові статті зі словника Микола Погрібного та схарактеризувати, приміром, додаткові знаки, що використовуються у звукописі. У процесі самостійного пошуку поглиблюються й розширюються знання з теми.

Для вдосконалення орфографічних умінь і навичок учнів ефективним є **дослідження-відновлення**. Під час вивчення теми «Уживання великої літери» в 10 класі пропоную розшифрувати аббревіатури та пояснити орфограми у складених назвах.

ДЮСШ, МОК, НБУ, ОСББ, НВК, ТЮГ, НАТО, СБУ, ТСН, ПП, ТРЦ.

Окрім того, учні також повинні визначити:

1. Розшифрування якої аббревіатури не збігається з ініціальними літерами самої аббревіатури та обґрунтувати свою відповідь.
2. Які аббревіатури за способом вимовляння є літерними, а які звуковими.

Дослідження-трансформацію використовую тоді, коли є необхідність продемонструвати, наприклад, можливості передачі однієї думки за допомогою різних синтаксичних одиниць. Так, при вивченні теми «Складнопідрядне речення» в 9 класі учні проводять невелике дослідження щодо синтаксичної синонімії як мовного явища, зокрема її ролі. Потім практично виконуємо завдання, у яких репрезентується така синонімія: учні перебудовують речення *"Після того, як шахіст зробив перший хід, він уже не сподівався на виграш"*, замінюючи частину складного речення дієприслівниковим зворотом. Колективно робимо висновок про синтаксичне багатство української мови.

Дослідження-моделювання актуальне під час визначення особливостей правопису різних частин мови. Вивчаючи тему «Правопис прислівників» у 7 класі, діти моделюють прислівники та прислівникові сполуки, утворивши їх від запропонованих слів за допомогою зазначених прийменників, а на основі цього формують правила написання. Наприклад:

по	всюди	на	скільки
	двоє		пам'ять
	друге		гора

Важливо, що матеріал подається не вчителем. Учні самі, виконуючи ролі дослідників, набувають практичного досвіду в оволодінні потрібними знаннями й набутті певних практичних навичок.

Дослідження-творче конструювання є доцільним під час роботи в парах. Приміром, під час вивчення теми «Слововживання: вибір слова, лексична сполучуваність» учням 10 класу пропонується дослідити, як правильно дібрані лексичні словосполуки (у нас – словосполучення з паронімами) впливають на вираження потрібної думки. Діти краще усвідомлюють, що невдало дібране одне-єдине слово може зовсім змінити значення вислову. Практично це відпрацьовуємо на конкретних прикладах (*ефективний-афективний, категоричний-категорійний тощо*), які чітко демонструють б відмінність лексичних значень слів.

Із метою формування мовленнєвої культури учнів часто послуговуюся прийомом "**дослідження-обґрунтування**", який передбачає виконання практичних мінізавдань дослідницького характеру. Учні часто вживають у мовлення ненормативні сполуки типу "магазин закритий", "пішов за хлібом", "відкрий підручник" тощо. виправляти їх щоразу, як показує практика, – марна справа. Тим, хто постійно припускається таких помилок, пропоную провести мінідослідження щодо вживання тієї чи іншої сполуки, зокрема пошукати, що з

приводу цього говорять мовознавці, і повідомити в класі. Перевірено: це дає результат.

Для збагачення словникового запасу та отримання великої кількості інформації для учнів стають у пригоді сучасні словники. Так, пропоную проводити **дослідження-редагування** на основі лексикографічних джерел. Наприклад: скориставшись тлумачним словником або додатковими медійними ресурсами, учні повинні відредагувати подані сполучення слів (*відкривати очі, відкривати довідник, відкривати вікно, відкривати двері, відкривати рота*).

Елементи мінідослідження, зокрема **лінгвістичного дослідження з елементами міркування**, є доцільними у багатьох навчальних ситуаціях. Учні часто роблять пунктуаційну помилку, вживаючи слово "принаймні". Щоб запобігти цьому, пропоную дослідити, від чого залежить розділовий знак у нижче запропонованих реченнях.

1. Кажуть, материнська любов долає будь-яку відстань.
2. Безумовно, не існує сім'ї без батьків.
3. Принаймні я не уявляю свого життя без мами і тата.

Проводиться дослідження й акцентується увага на тому, що слово «принаймні» не є вставним, а отже, на письмі не виділяється комами.

Аби стимулювати інтелектуальну зібраність і цілеспрямованість, а також розвивати живу лінгвістичну уяву учнів, пропоную їм виконати **лінгвістичний експеримент**. Прикладом може бути така вправа. Прочитати речення. Визначити, у якому описі квітки – науковому чи художньому – їх можна використати. Обґрунтувати свою думку.

1. У конвалії квітки дрібні, білого кольору, дзвоникоподібної форми.
2. У кульбаби стебло безлисте, світло-зеленого кольору, подібне до соломини.
3. У квітки маку пелюстки великі, яскраво-червоні, із чорною плямою біля основи.

4. У фіалки листки невеликі, темно-зеленого кольору, круглі за формою.

Перебудувати подані речення так, щоб їх можна було використати в художньому описі квітки.

Під час уроків часто використовую **навчальні диспути та евристичні бесіди**, адже навчання, в основі якого лежить принцип проблематизації, спонукає до пошуково-дослідницької діяльності. Наприклад, дискусія щодо жанрової приналежності твору під час вивчення п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло» в 11 класі точиться навколо питань:

- ✓ Микола Куліш визначив цю п'єсу як *комедію*.
- ✓ *Філологічний водевіль* (суперечки між персонажами точаться навколо української мови).
- ✓ Сучасні українські літературознавці схиляються до такої точки зору – *сатирична комедія*.
- ✓ Дехто визначає жанр як типова *трагікомедія*. Хоч у творі є багато комічних епізодів, використано чимало засобів сміху, усе ж явна трагічність становища української мови та зацькованого народу.

Як ефективний метод скеровування учнів на засвоєння нових знань використовую **евристичну бесіду**. Під час вивчення п'єси «Мартин Боруля» в 10 класі запитую:

1. Що І. Тобілевичу дала його батьківська сім'я?
2. Про що свідчить літературний псевдонім письменника?
3. Яким ви уявляєте собі Івана Карпенка-Карпенка як громадянина, людину, сім'янина?
4. Які висновки можна зробити з того, що драматичні твори Івана Карпенка-Карого вирізняються тематичною та жанровою різноманітністю?

Створювати нові та оригінальні ідеї, формувати зв'язки за змістом, розвивати фантазію та уяву допомагає **метод асоціативного мислення**. Часто

послугуюся ним під час перевірки опорних знань. Так, під час вивчення теми «Художнє відтворення проблем українізації 20 років ХХ ст. у драмі Миколи Куліша «Мина Мазайло» в 11 класі пропоную учням пояснити, яким чином кожен запис пов'язаний із життям і творчістю М. Куліша *(на дошці заздалегідь написані опорні слова, дати)*:

«Тимофій Леміш»	психологічна Європа
Іван Дніпровський	1919
диригент	10-7=3
основоположник	«Такі»
100	1928

Прийом «сенкан» (п'ятиряддя) актуальний на уроках як української мови, так і літератури. Створення асоціативних рядів є потужним засобом розвитку рефлексії. Прийом допомагає синтезувати інформацію, визначивши головні ідеї, думки, основні поняття, які були введені на уроці. Окрім етапу перевірки та закріплення знань, сенкан використовую під час актуалізації знань, перевірки домашнього завдання, повторення матеріалу, контролю знань. Наприклад, під час дослідження життєпису Івана Франка пропоную учням скласти сенкан, що підсумує багатогранність його постаті.

Найбільш повно реалізувати дослідницькі завдання допомагає **метод проєктного навчання**. Він сприяє розвитку аналітичних та мислительних здібностей учнів, створює умови для пізнавальної активності та результативного вивчення матеріалу. Часто пропоную підготовку проєктних робіт як випереджувальне домашнє завдання. Діти не обмежені в часі та мають змогу ґрунтовно дослідити питання. Наприклад, під час вивчення теми «Порівняльний зворот» у 8 класі учні були поділені на групи, кожна з яких робила проєкт на відповідну тематику:

I. Фразеологізми, побудовані на основі порівняння.

- II. Прислів'я, приказки та загадки.
- III. Уживання порівняльних зворотів у художніх творах поетів Рівненщини.
- IV. Використання порівняльних зворотів у місцевих газетах.
- V. Фіксація порівняльних зворотів, почутих на уроках і під час перерв від учителів та учнів.

На уроці всі мали змогу презентувати результати свого мінідослідження, у результаті чого матеріал засвоювався більш повно, і дітям така робота була цікавою.

Досить ефективними для формування дослідницьких умінь є **інтерактивні технології**, адже вони привчають школярів вирішувати нові проблеми, висловлювати власні гіпотези, припущення, шукати засоби розв'язання завдань, виявляти самостійність у пошуковій роботі.

Інтерактивний прийом **«робота в парах»** ефективний, приміром, під час опрацювання навчального матеріалу, адже дає можливість дослідити факти, обмінятися ідеями з партнером, а лише потім озвучити свої думки перед усім класом. Це ніби своєрідна апробація власного бачення. Діти вчаться не лише критично мислити, а й переконувати, вести дискусію.

Цікавою формою кооперативного навчання є прийом **«коло ідей»**. Учні об'єднуються в невеликі групи (2-4 особи) та вирішують проблемні питання. Наприклад, під час вивчення п'єси «Сто тисяч» Івана Карпенка-Карого у 8 класі пропоную дітям з'ясувати:

1. Чи можна вважати Герасима Калитку лише негативним персонажем?
2. Чи у грошах щастя?

Варто зауважити, що до обговорення залучаються всі, тож думка кожного почута.

Проявити уяву та творчість допомагає **«мозковий штурм»**, адже учитель збирає якомога більше ідей щодо проблеми протягом обмеженого періоду часу.

Правила гри:

- Насамперед вислухати всі ідеї. Якщо оцінювати їх під час висловлювань, учасники зосередять більше уваги на захисті своїх ідей, ніж на спробах запропонувати нові та більш досконалі.

- Заохочувати всіх до висловлення якомога більшої кількості ідей, адже кількість породжує якість. Також у таких умовах висунення учасники мають змогу дати політ уяві.

- Спонукати всіх учасників розвивати або змінювати ідеї інших. Об'єднання або зміна раніше висунутих ідей часто спричинює висунення нових, що перевершують попередні.

Наприклад, розглядаючи тему «Мова – найважливіший засіб спілкування, пізнання та впливу» у 8 класі пропоную дітям подискутувати про різні засоби спілкування та можливості передачі інформації невербально. У результаті цієї діяльності учні доходять висновку про важливість мови.

Прийом **«рольова гра»** сприяє соціалізації особистості, усвідомленню себе як частини колективу. Учні самостійно обирають роль у грі та створюють проблемну ситуацію, а згодом шукають шляхи її розв'язання, беручи відповідальність за обране рішення. Наприклад, під час уроку «Художнє відтворення проблем українізації 20 років ХХ ст. у драмі Миколи Куліша «Мина Мазайло» в 11 класі учні робили інсценізацію уривка з п'єси (розмова Мокія з Улею, дія II, 4, від слів Мокія: «...Рідня – а нема до кого слова промовити» до слів Улі «Українізуйте, Моко»). Діти не просто продекламували текст твору, а завчасно проаналізували специфіку мови героїв, особливості переконань кожного з них, своєрідність взаємин персонажів, що допомогло

вжитися в роль. Як відомо, учнів значно легше заохотити досліджувати щось нове, коли проблемні питання порушують їх однолітки.

Нестандартні ситуації, що потребують рішення, продукують здійснення дослідницької діяльності в освітньому процесі на основі планування спільної діяльності вчителя та учнів.

Результативність. Організована різними методами пошуково-дослідницька діяльність дає позитивні результати. Учні репрезентують себе як творчі особистості з власним поглядом на світ, що дає їм змогу в майбутньому впевнено почуватися в суспільстві, не боятися труднощів і вміти знаходити вихід із складних життєвих ситуацій.

Набуті в процесі самостійного дослідництва вміння й навички, зокрема черпати знання з різних джерел, аналізувати, прогнозувати, узагальнювати тощо, сприяють формуванню творчої компетентної особистості, спроможної оптимально орієнтуватися в соціумі.

Ефективність. Якісне впровадження дослідницького методу в освітньому процесі є оптимальним шляхом зацікавлення учнів навчанням. При цьому пізнавальний інтерес і відповідно організована дослідницька діяльність є тим дидактичним інструментом, що моделює пошук, формує здатність до наукового мислення. До того ж, дидактика пошуку, відкриття (дидактична евристика) є процесом самоконструювання творчої особистості, вищою формою самоосвіти.

Труднощі. Учитель повинен мотивувати школярів, підвищувати їхню пізнавальну активність і водночас сприяти збагаченню інформацією. Відтак, знання не повідомляються, а самостійно здобуваються учнями у процесі розв'язання проблемного питання. Тому доводиться багато працювати над собою, оволодівати новими технологіями та методиками, а інколи у процесі самореалізації навіть змінювати навчальні орієнтири.

Розробки уроків за темою досвіду

Урок української мови в 5 класі

Тема. Правила вживання
апострофа. Правильна вимова
та написання слів із
апострофом

Тема. Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів із апострофом

Мета. Формувати компетентності:

предметну:

а) *знаннява складова:* поглибити знання про правила вживання апострофа; дослідити, коли у слові не ставиться апостроф;

б) *діяльнісна складова:* уміти пояснити написання слів; виробити орфоепічні й орфографічні навички;

ключові (соціальна та громадянська): розвивати логічне мислення, зорову пам'ять; утверджувати повагу до норм українського мовного законодавства.

Тип уроку. Урок формування компетентностей.

Обладнання: робоча картка учня, мультимедійна презентація.

Форми роботи. Рольова гра, «лінгвістичний футбол», «діряві слова», написання творчої роботи, незакінчене речення.

ХІД УРОКУ

І. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Встаньте всі скоріше, діти!

Посміхніться всім миліше.

Привітайтеся: «Добрий день!»

Продзвенів дзвінок «дзелень».

1. З'ясування емоційної готовності до уроку («рольова гра»).

– Чи гарний у Вас сьогодні настрій? Бачу, не у всіх! Сподіваюся, що наш давній друг допоможе покращити настрій (*один із учнів грає роль апострофа*).

Я такий же, як знак розділовий,

І відомий шкільній дітворі.

Та в словах української мови

Я пишуся не внизу, а вгорі.

Спробуй лиш написати «ім'я» –

Одразу стану потрібним я.

– Дітки, а хто це? (*Апостроф*)

– Правильно. Ви відгадали. Цей знак унікальний, бо ж не в кожній мові є! От, наприклад, в українській він є, а в російській – немає! І тому його не можна губити й забувати, бо від цього мова збідніє.

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

– Прослухайте речення (*Тільки тут духмяно пахне м'ята у вечоровій тишині і солов'я чарівна пісня тривожить душу навесні*).

На дошці записано «*духмяно пахне м'ята*». Поясніть орфограми у словах.

– Ми з самого малечку чуємо, а потім використовуємо у своєму мовленні слова, у яких уживаємо або не вживаємо апостроф. То для чого цей знак у нашій мові?

II. ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ

Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Обговорення цілей у парах. На робочій картці позначте знаком "+" ті, із якими погоджуєтесь, або допишіть власні (додаток 1).

Будемо працювати над досягненням поставлених цілей. Сьогодні на уроці поглибимо знання про апостроф, будемо вчитися правильно вимовляти й писати слова з апострофом.

Запис теми в зошит.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Слово вчителя. Урок наш буде дещо незвичним, бо ми помандруємо у казкову країну звуків – «Фонетику». Нас сьогодні чекає нелегка мандрівка, доведеться пройти не одне випробування. Отже, ми відвідаємо Лабораторію досліджень, Трясовину фонетичної транскрипції, пройдемо стежку Загадок, зробимо свій внесок у Банк чарівних історій, подолаємо Скелю твердих

приголосних. Лише тоді розкриються перед нами володіння цариці Орфографії. Отож не гаймо часу, вирушаймо у подорож.

Відчинити браму й потрапити до володінь цариці Орфографії допоможе відгадування основного пароля, тобто секретних слів.

Завдання 1. Відгадати загадки («лінгвістичний футбол»).

Учителька «забиває» м'яч учням, а ті повинні «відбити» за допомогою правильної відповіді. Гол можна вважати забитим, якщо загадка не розгадана.

А відгадайте-но: що я таке?

Всі хочуть, як народиться дитина,
щоб я було красиве і дзвінке,
бо носить все життя мене людина (ім'я).

До країни знань ішов мандрівник
І зустрів цікаві складники:
Поєднались префікс і числівник
І зробились назвою ріки.
Яка це назва?(Прип'ять).

Залежно від наголосу

Вгадайте словечко – ми будемо раді:
Два склади (подумайте, майте терпіння).
Як наголос зробим на першому складі,
то буде синонім до слова насіння.
Умова не стане для вас на заваді,
Бо в значенні зміна можлива єдина:
Як наголос зробим на другому складі,
То буде синонім до слова родина.

Яке ж це слово? (*Сім'я, сім'я*)
Тож бувають у мові дива!
Це слівце інтригує не даром:
На шість літер – апострофів два,
Означає місцину над яром (*над 'яр 'я*).

Завдання 2. Молодці! Ви успішно відгадали пароль. А зараз я вас познайомлю з життєписом Апострофа.

Життєпис Апострофа

У тридев'ятому царстві є незвичайна країна Фонетика. Правлять нею три сестри: сувора і розумна Орфографія, точна Графіка і миловида та співуча Орфоепія. Слайд

Якось у цій країні сталася надзвичайна подія – зник Апостроф. У фонетиці почався страшний безлад. Графіка та Орфоепія хапалися за голову, бо люди почали неграмотно писати. Орфоепія потерпала від неправильної вимови. Люди не могли нормально порозумітися!..

Треба негайно шукати Апостроф.

До пошуків залучили найкращі сили. І ось що з'ясували слідчі. Кома, що мешкала в сусідній країні, давно заздрила Апострофу, оскільки він був такий же, як і вона, але завжди стояв вище. Можливо, це її рук справа?

Завдання 3. Постановка проблемного питання.

Діти, ми зможемо допомогти жителям Фонетики знайти Апостроф, якщо з'ясуємо, для чого він вживається? (*У підручнику*).

Завдання 4. Робота з підручником.

Щоб продовжити маршрут, нам потрібно завітати в Лабораторію досліджень, де зберігається цікава інформація про Апостроф. Тут працює багато юних мовознавців. Сьогодні ми будемо працювати у групах (підручник, с.157).

1 група. Правила і приклади вживання апострофа.

2 група. Правила і приклади невживання апострофа.

Презентація групами напрацювань.

Бачу, стомилися, пропоную перепочити.

Фізкультхвилинка.

Щось не хочеться сидіти,
Треба трохи відпочити.
Руки вгору, руки вниз,
На сусіда подивись!
Веретенцем покрутіться,
В різні боки нахиліться!
І до сонця потягніться!
Раз присядьте, два присядьте
І за парти тихо сядьте.

Завдання 5. Робота з текстом.

1. Перед вами текст. Прочитайте мовчки, підготуйтеся до виразного читання вголос.

М'ята

Об'їхав я багато країв. Гарних, дивних, цікавих. Тепер у місті живу. Та враз я згадав хлоп'ячі забави на батьківському подвір'ї. Почув трав'яний дух. Дух, де в'ється моя Рось. Задзвеніли мені солов'ї, кропив'янки, очеретянки, заворкотіли голуб'ята. І м'ята. Холодна, кучерява. Ледве заходжу, було, хлоп'ям по саду, відчуваю, як вільно дихати. Як пахучий холодок наповнює груди. А там ластів'я озветься, защебече, ніби щось промовляє. А з сусідського саду вітається дід Лук'ян. Скинув бриля – махає. Мені все дужче пахне м'ята. Я хочу додому. У батьків сад.

2. Робота зі словником: з'ясування значення незрозумілих слів (кропив'янка – невелика співоча пташка ряду горобцеподібних; бриль – головний убір із широкими полями).

3. Визначення стилю й типу мовлення тексту.

4. Пояснення правопису слів з апострофом.

5. Дослідження-трансформація.

Я, діти, дізналася, що наш Апостроф заховала Кома у Скелі твердих приголосних. Щоб туди потрапити, треба подолати Трясовину фонетичної транскрипції. Для цього нам потрібно трансформувати подані в транскрипції слова та записати їх відповідно до орфографічних норм. Зробіть висновки про фонетичні особливості слів із апострофом.

[л'убовйу], [бйут'], [звйязати], [подв'іря].

Завдання 6. Дослідження-аналіз із елементами обґрунтування чи зіставлення.

Тепер випробування для наших науковців. Спробуйте розв'язати лінгвістичну задачу.

Учителька роздала перевірені зошити. Даринка заглянула в роботу Марійки й довірливо прошепотіла: *«Учителька не помітила в тебе помилки й 12 балів поставила. У слові зв'язок збіг приголосних звуків, а ти апостроф поставила»*. Що відповіла подрузі Марійка? Дослідіть питання та обґрунтуйте свою позицію. Розберіть за будовою слова *відв'язу*, *розм'яклі*. Порівняйте зі словом *свято*.

Завдання 7. Увага, щойно мені зателефонувала Кома і заявила, що відпустить Апостроф за умови, що ви завжди будете його правильно вживати: і у вимові, і на письмі. Обіцяєте? Перевіримо. У цьому мені допоможе наш давній друг-Апостроф. Для цього проведено гру «діряві слова». Правила такі: я показуватиму слова з пропущеною орфограмою. Якщо у слові справді

пропущений апостроф – ви голосно плескаєте в долоні двічі, якщо ж апостроф у слові не потрібний – то ви ще голосніше тупаєте ніжками. Ну що, починаємо?

*Мавп..ячий, пів..ящика, під..єднати, черв..ячок, м..ята. р..яска, моркв..яний,
Лук..ян, б..ється, пам..ять, п..ять, св...яткувати.*

Завдання 8 – «проба пера». Молодці. Бачу, ви засвоїли вивчений матеріал. Тож тепер я пропоную вам продемонструвати свої вміння, а також і творчі здібності. Складіть римовані рядки з поданими словами:

пір'я – подвір'я;
свято – багато;
солов'їна – Україна;
м'яч – плач.

Що ж, вітаю вас з успішним закінченням мандрівки.

V. РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ ЕТАП

1. Підсумуємо нашу роботу на уроці шляхом продовження речення (*прийом «незакінчене речення»*).

Сьогодні на уроці я ...зрозумів (ла)..., переконався (лася)..., відчув (ла)..., побачив (ла)..., дізнався (лася)...

2. Оцініть свою роботу, користуючись карткою самооцінювання.

3. Домашнє завдання.

Обов'язкове. Впр. 403 (с. 160).

За бажанням. За поданим початком продовжити казку про Апостроф.

Казка про Апостроф

Апостроф в Алфавіті жив,
Із буквами завжди дружив,
Аж поки якось буква Я
Сказала: «Геть від нас!
Бо алфавіт – це букв сім'я,

Нас 33 якраз!

А ти – не буква, просто знак,
Ти нам чужий, не рідний, знай!».

Почув Апостроф ці слова ...

Урок української мови в 5 класі

Тема. Ознайомлення з
найбільш уживаними
вставними словами
(практично). Виділення
вставних слів на письмі

Тема. Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами (практично).
Виділення вставних слів на письмі.

Мета. Формувати компетентності:

предметну:

а) *знаннява складова:* засвоїти правила вживання розділових знаків у реченнях, ускладнених вставними словами та словосполученнями;

б) *діяльнісна складова:* уміти визначати вставні слова в тексті, розуміти значення, доречно використовувати їх у мовленні; вчитися відрізняти вставні слова від однозвучних членів речення; формувати навички інтонування речення зі вставними словами, правильного виділення їх на письмі комами;

ключові (соціальна та громадянська): виховувати любов до родини, рідного краю.

Тип уроку. Урок формування компетентностей.

Обладнання. Робоча картка учня, мультимедійна презентація.

Форма роботи. Гра «займи позицію», робота у групах, словесний портрет, складання діалогів, лінгвістична задача.

ХІД УРОКУ

І. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. З'ясування емоційної готовності до уроку. Обмін побажаннями.

Налаштуватися на сьогоднішній урок Вам допоможе ця пісня.
(*прослуховування пісні Назарія Яремчука «Родина»*)

Отже, темою усіх завдань на уроці буде тема родини, найдорожчого, що є в кожного із Вас.

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

Зверніть увагу на епіграф нашого уроку і знайдіть слово, яке допоможе нам зрозуміти, що автор упевнений у своїх словах.

Звичайно, в кожного єдине,

*Як і Дніпрова течія,
Домашнє вогнище родинне,
Оселя наша і сім'я.
Д. Білоус*

- ✓ А як називаються такі слова?
- ✓ Чи використовуєте Ви їх у мовленні, спілкуючись із мамою, татом, бабусею, дідусем, однокласниками, друзями?

Сьогодні на уроці ми продовжимо знайомство із вставними словами, поговоримо про те, як, у яких ситуаціях, наскільки вдало, із якою метою ми використовуємо їх у житті.

Запис теми в зошити.

II. ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ І ПЛАНУВАННЯ

Що Ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Обговорення цілей у парах. На робочій картці позначте знаком «+» ті, із якими погоджуєтеся, або допишіть власні (додаток 2).

Будемо працювати над досягненням поставлених цілей. На попередньому уроці ми працювали над цією темою. Спробуємо перевірити ваші знання.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Завдання 1. Робота з текстом.

- ✓ Перед вами текст. Прочитайте мовчки, підготуйтеся до виразного читання вголос, з'ясуйте, до якого типу мовлення належить поданий текст (розповідь із елементами роздуму).

На щастя, сім'я – це найрідніші на світі люди, які шанують і люблять, нестять і голублять тебе. Без сумніву, завдячуючи нашим прабабусям і дідусям, мамам і татам збереглися гарні традиції нашого народу, різні родинні свята. Потрібно, на мій погляд, шанувати свій народ, вивчати його мову, традиції, рідний край, бо ми частинка всього цього, нам рідного і близького.

Таким чином, могутність і слава нашої України залежить від кожної сім'ї, бо сім'я – це велика цінність, перлина країни.

Завдання 2. Постановка проблемного питання.

У вище наведеному тексті знайдіть вставні слова, визначте, що вони означають, а також поясніть вживання розділових знаків.

Прочитайте речення без цих слів та з'ясуйте, чи змінюється зміст.

Слово вчителя. Отже, вставні слова граматично не пов'язані з іншими словами в реченні, тобто не є членами речення. Так, дійсно із самої назви «вставні слова» можна зрозуміти, що це слова, які можна вставити в речення або ні.

Фізкультхвилинка.

Встаньте, дітки, усміхніться,

Вліво, вправо поверніться.

Нахиліться, розігніться,

Руки вгору піднімайте,

Піднімайте, опускайте.

Дуже добре, всі сідайте.

Завдання 3. Лінгвістичне діагностування з елементами міркування.

Запишіть речення, підкресліть у них головні та другорядні члени. Зробіть синтаксичний розбір двох останніх речень.

1. Кажуть, материнська любов долає будь-яку відстань.
2. Безумовно, не існує сім'ї без батьків.
3. Принаймні я не уявляю свого життя без мами і тата.

А слово «принаймні» до якої групи за значенням належить?

Проводиться дослідження й акцентується увага на тому, що слово «принаймні» не є вставним, а отже, на письмі не виділяється комами.

Завдання 4. Робота з підручником.

Розгорніть Ваші підручники на ст. 80. Уважно розгляньте рубрику «Це цікаво!»

Завдання 5. Гра «займи позицію».

А тепер перевіримо наскільки уважні Ви були на уроці. Пропоную, пограти у гру. Правила такі: я називаю Вам слова. Якщо слово є вставним, то голосно плескайте в долоні (двічі), а якщо ні, то ще голосніше тупайте ніжками. Ну що, починаємо?

Мабуть, на жаль, безумовно, навіть, по-перше, майже, кажуть, приблизно, на мою думку, принаймні, отже, особливо, без сумніву, будь ласка.

Складіть речення з одним із слів, які ніколи не бувають вставними.

Отже, запам'ятайте ті слова, які ніколи не бувають вставними.

Завдання 6. Дослідження-аналіз із елементами обґрунтування чи зіставлення.

Спробуйте розв'язати лінгвістичну задачу.

Розгорнувши зошит, який принесла після перевірки вчителька, Наталя довірливо прошепотіла сусідці по парті: «Учителька в тебе помилки не помітила і 12 балів поставила. Прочитай речення: *Кожна людина сподівається на щастя в майбутньому*. Ти забула виділити комою вставне слово *на щастя*, яке означає ставлення до висловлюваного». Оленка на те відповіла...

Що саме, на Вашу думку, відповіла Оленка подрузі? Дослідіть питання та обґрунтуйте свою позицію.

Отож Ви звернули увагу не те, що є слова, які в одному випадку є вставними, в іншому – членами речення.

Завдання 7. Творча робота.

Сьогодні Ви багато почули про вставні слова, тож спробуйте їх грамотно та доречно використати у власному висловлюванні.

I група.

Намалюйте словесний портрет одного з батьків, використовуючи вставні слова.

Зразок

Ясне, привітне, відкрите обличчя, високе чоло. *Здається*, в глибині темних очей прицаїлися вогники щастя. *Мабуть*, це гордість за свій рід. Очі дідуся, *на мою думку*, випромінюють доброту, щирість та мудрість.

II група.

Складіть діалог на тему «Ранок у моїй сім'ї», уживаючи вставні слова, звертання.

IV. РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ ЕТАП

1. Рефлексія почуттів. Укладання сенкана (ключове слово – родина).

2. Рефлексія діяльності.

Які форми роботи сьогодні Вам сподобалися найбільше?

3. Обговорення досягнення/недосягнення цілей.

4. Взаємооцінювання (визначення найактивніших учнів, найоригінальніших відповідей тощо).

5. Домашнє завдання.

Обов'язкове: вправа 182, ст 81.

За бажанням: написати лист вдячності матері, використовуючи вставні слова та звертання.

Урок української мови у 8 класі

Тема. Порівняльний зворот.
Використання порівняльних
зворотів у мовленні

Тема. Порівняльний зворот. Використання порівняльних зворотів у мовленні.

Мета. Формувати компетентності:

предметну:

а) *знаннева складова*: розуміти образне значення порівняльних зворотів у текстах різних стилів мовлення;

б) *діяльнісна складова*: навчитися розпізнавати порівняльні звороти серед інших синтаксичних конструкцій; удосконалювати вміння і навички учнів уживати їх в усному та писемному мовленні;

ключова (підприємливість): розвивати логічне мислення, спостережливість, самостійність суджень, уяву, уміння презентувати результати своєї роботи; виховувати культуру мовлення учнів, заохочувати їх до самостійності в роботі.

Внутрішньопредметні зв'язки. Лексикологія, фразеологія, культура мовлення і стилістика.

Міжпредметні зв'язки. Українська література та фольклор.

Обладнання. Виставка літератури, словники, комп'ютер, мультимедійна дошка, роздатковий матеріал (картки із завданнями), картки оцінювання.

Тип уроку. Урок формування компетентностей.

Форми роботи. Виразне читання, читання вголос, евристична бесіда, домашні творчі проєкти, пошукова робота, вправа «заблукали слова».

ХІД УРОКУ

І. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. З'ясування емоційної готовності до уроку.

Скажіть, як Ви себе відчуваєте? Виберіть із запропонованих висловлювань те, що якнайкраще передає Ваш стан:

як горох при дорозі;

як риба у воді;

як муха в окропі;

як вареник у маслі;
як у Бога за дверима;
як на голках;
як на долоні;
як у себе вдома.

Діти, а що лежить в основі висловлювань, за допомогою яких Ви розповіли про свій настрій? *(Відповіді учнів).*

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

Пригадайте, із ким, із чим Вас у дитинстві порівнювали?

Отже, ми з самого малечку чуємо, а потім використовуємо у своєму мовленні, коли щось із чимось або когось із кимось порівнюють.

Сьогодні на уроці ми поговоримо про те, як, у яких ситуаціях, наскільки вдало, із якою метою ми використовуємо у мовленні порівняльні звороти.

Запис теми в зошит.

II. ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ УРОКУ

Що Ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Обговорення цілей у парах. Запис очікуваного на дошці.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

На попередньому уроці ми вже працювали над цією темою. Спробуємо перевірити Ваші вміння.

Завдання 1. Дослідження-пошук на основі тексту.

1. Перед Вами текст. Прочитайте мовчки, підготуйтеся до виразного читання вголос (додаток 3).

От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені кущі верболозу, то кругленькі, наче м'ячики, то гостроверхі, неначе топольки. Між м'якими зеленими, ніби

оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раставиця... А там далі вона повилась між високими вербами та лозами, що обступили її стіною з обох боків. Он верби одступились од берега й розсипались купами на зеленій траві.

2. Робота зі словником (з'ясування значення незрозумілих слів).

Левада, -и, ж. Ділянка землі з сінокосом, городом та плодовими або іншими деревами.

Руно, -а, с. 1. Шерсть вівці, що зберігається при стрижці у вигляді одного суцільного пласта. 2. *перен.* Про густе, пишне волосся; кучері.

3. Читання вголос.

4. Визначення стильової та жанрової приналежності.

5. З'ясування авторства тексту та типу мовлення.

Ви знаєте, що Іван Нечуй-Левицький і по сьогодні вважається одним із кращих майстрів опису, «неперевершеним артистом зору» (І. Франко).

6. Евристична бесіда

✓ Які порівняння використовує майстер опису?

✓ Із якою метою вживає їх автор у своєму творі?

✓ Чому конструкція «в'ється гадюкою Раставиця...» не є порівняльним зворотом?

✓ За допомогою яких сполучників виділяються порівняльні звороти?

✓ А яку синтаксичну роль виконують порівняльні звороти у тексті?

Поетична хвилинка

Ви читаєте художню літературу, перед Вами уривок із художнього тексту. Бачите, як автори часто вживають порівняльний зворот як стилістичний засіб. І в прозі, як ми пересвідчилися, і особливо в поезії. Тож послухайте поезію, яку підготувала учениця до виразного читання, і отримайте насолоду від художнього слова.

Олександр Олесь

Є слова, що білі-білі,
Як конвалії квітки,
Лагідні, як усміх ранку,
Ніжносяйні, як зірки.
Є слова, як жар, пекучі
І отруйні, наче чад.
В чарівне якесь намисто
Ти нанизуєш їх в ряд.

Завдання 2. Бесіда з метою з'ясування рівня сприйняття твору.

- ✓ Яке враження справив на Вас прослуханий поетичний твір?
- ✓ Можливо, автор зумів вплинути на вас саме завдяки художнім засобам, як-от порівняння. Назвіть, які запам'ятали, помітили.
- ✓ Яка інтонація характерна для речень із порівняльними зворотами?

Слово вчителя. Яке величне, емоційне художнє слово. А де ще, як не в пісні, образно (за допомогою художніх засобів, зокрема порівнянь) висловлюємо свої емоції і почуття. Отримайте задоволення від гарної української пісні у виконанні однокласниці.

(Звучить пісня Оксани Білозір «Україночка»)

Завдання 3. Презентація домашніх проєктів учнів.

Пісня подарувала нам усім велике естетичне задоволення. Сподіваюся, що ми отримаємо такі ж результати від роботи, яка була проведена попередньо усіма учнями нашого класу. Ви отримали випереджувальні завдання, працювали у групах. Настав час презентувати результати своєї роботи. Продовжить урок група учнів, яка досліджувала фразеологізми, побудовані на основі порівняння.

Домашні творчі проєкти учнів

I група

Нашу групу зацікавили **стійкі народні порівняння фразеологічного типу**.

Це сталі загальновживані порівняння, що не утворюються в процесі мовлення, а використовуються, відтворюються як готові, цілісні одиниці мови. І справді, вони не просто позначають певні предмети, явища, властивості, факти дійсності, а переносять нас у багатогранний, опоетизований світ образів. Народ любить уживати порівняльні звороти у своєму мовленні. Найбільш влучні з них, завдяки частому використанню, стали стійкими, традиційними. Ми, дослідивши порівняльні фразеологізми, уклали словничок найбільш уживаних (додаток 4). Отож послухайте деякі з них, уявіть, запам'ятайте, почуті вперше, запишіть: **як ви́росте гарбу́з на вербі́** – ніколи цього не буде, **як бара́н на нові́ воро́та (дивитися)** – спантеличено, не розуміючи, **як бджо́ли до ме́ду (липнути)** – великий інтерес до чогось, до когось, **як в апте́ці** – дуже точно, **як у віно́чку** – дуже гарно, чисто, охайно, **як грі́м серед я́сного неба** – раптово, несподівано, зненацька, **як дві кра́плі води́** – цілком схожий, **як коро́ва язико́м злиза́ла** – хто-небудь або щось безслідно зникло, пропало, **як на духу́** – щиро, відверто, **як ноже́м відрі́зати** – сказати різко. В основі цих порівняльних фразеологізмів зіставлення одного предмета з іншими предметами або явищами з метою досягнення більшої яскравості зображення, образності, переконливості.

Учениця. Я написала вірш, у якому використала стійкі народні порівняння фразеологічного типу.

Наша школа, наче вулик,

Ми у ньому всі гудем.

Тільки ранок враз наступить,

Ми туди чимдуж ідем.
Почуваємось чудово,
Наче риба у воді,
Бо знання нам пригодяться
У дорослому житті.
Свою рідну школу,
Як п'ять пальців знаєм.
Як хтось хоче прогуляти,
Їм допомагаєм.
Та коли нас упіймають,
Ми печемо раки.
І вертаємось до школи,
Як червоні маки.

Слово вчителя. Свій крок до успіху зробить наступна група, яка досліджувала прислів'я, приказки та загадки.

II група

Прислів'я та приказки – це бездонне джерело народної мудрості, з якого ми черпаємо знання віками. Ці короткі влучні вислови створювалися народом упродовж багатьох віків. Мудрість і сила прислів'їв – це споконвічні знання і досвід народу, його влучне й дотепне слово. Люди спостерігали за природою і через неї давали оцінку людським характерам і вчинкам. Без усної народної мудрості наша мова стала б біднішою і одноманітною. Саме у прислів'ях і приказках, узятих з мови народу, ми зможемо знайти такий стилістичний засіб як порівняння, в яких зображено національне світобачення. Наприклад: *Щебече, як соловейко, а кусає, як гадюка. Людина без друзів, як дерево без коріння. Щастя, як скло, легко розбивається. Своя хата, як рідна мати. Словами, як листом, стеле, а ділом, як голками, коле.* А ще порівняльні

звороти часто вживаються у **загадках**, в основі яких лежить опис зовнішнього вигляду предмета чи його дії, порівняння з іншим, схожим предметом. Наприклад: *Летить, як стріла, дзичить, як бджола. (Ставок). Кругле, як м'яч, хвіст має, а за нього не підіймеш. (Клубок).*

Учениця. За прислів'ям «Щастя, як скло, легко розбивається» я написала невелику творчу роботу.

Щастя, як скло, легко розбивається

Чи легко втратити щастя? Щоб відповісти на це питання, замислимося, що ж таке щастя. Це поняття дуже суб'єктивне, кожна людина розуміє його по-своєму. Хтось почувається просто окриленим від того, що йому усміхнулися в метро, комусь для щастя потрібне багатство, розкіш, визнання.

Для мене уособленням щастя є добрі і вірні друзі. Таке щастя дуже легко зіпсувати. Достатньо буває одного телефонного дзвінка, однієї фрази...

Чим більше щастя (якщо його, звичайно, можна порівнювати), тим легше і болісніше його втратити. Після розбитої чашки кави життя продовжується, все обмежиться поганим настроєм на найближчу годину. А коли втрачаєш найдорожчу людину, то здається, що ніби зникає сенс життя.

Щастя – це коли ти поруч із дорогою тобі людиною. Коли так радісно, що аж хочеться плакати. Це почуття таке крихке, як кришталева ваза, яку можна розбити за кілька секунд.

Отож бережімо його як зіницю ока.

Слово вчителя. Наступна група досліджувала вживання порівняльних зворотів у художніх творах.

III група

Повідомлення 1.

Дослідивши мову давньоруської пам'ятки «Слово про похід Ігорів», ми дійшли висновку, що в цьому творі порівняльні звороти є досить поширеними.

Використані вони для того, щоб виразніше передати ставлення до руських князів, щоб яскравіше описати явища та події, розкрити характери героїв. Найбільш уживані серед них: «як сокіл летить», «як вовки сірі в полі», «мов ті лебеді ячать».

Повідомлення 2.

Ми дослідили вживання порівняльних зворотів у творах **Олександра Богачука**. Майже в кожному вірші видатного поета Рівненщини ми знаходимо влучні порівняння, які надають творам природності, невимушеності, створюють іронічно-гумористичний відтінок, викликають співчуття, передають настрій, посилюють образність: *біла хата, як лебідь; тихо падає цвіт, наче роси; клеоче, як вулкан; летять літа, мов коні вороні; гомін літ, немов далекі дзвони; втікало панства, як хорти; сичить смола, немов гадюка; слова стріляли, як з гармати; виростав, як диво з див*. Це лише мізерна частка того багатства, яке залишив нам Олександр Богачук.

Слово вчителя. А зараз нас чекає дослідження учнів наступної творчої групи.

IV група

Повідомлення 1.

Читаючи наші **місцеві газети**, ми досліджували, як використовують рівненські журналісти порівняльні звороти, розповідаючи нам чи то про новини, чи про культурне життя. Переглянувши газети «День», «Експрес», «Рівне вечірне», ми виписали такі порівняння: *дівчата схожі як дві краплі води; близнята, наче змовившись, починали плакати майже одночасно; берегти як зіницю ока, відзначити як успіх, зрозуміти як натяк*. Після такого дослідження, переглянувши виписане, ми зробили висновок, що у публіцистичному стилі, а газети і журнали саме послуговуються цим стилем, порівняльні звороти

використовуються рідко. Але саме вони допомагають промовисто і емоційно розповісти про сьогоденне життя.

Повідомлення 2.

Ми, отримавши довготермінове завдання, упродовж тижня записували порівняльні звороти, які почули на уроках і під час перерв від учителів та учнів: *почервонів як рак; вискочив як Марко з конопель; білий мов крейда, дивиться як теля на нові ворота; хитрий як лисиця; голодний як вовк; бігаєш як навіжений; боятися як вогню; надувся як індик; розумний як професор; гарна, мов квіточка; як води в рот набрав; німий як риба; пишеш як курка лапою; мудрий як Соломон.* Як бачите, мова учнів і вчителів нашої школи багата на порівняння. Це говорить про те, що усіх нас об'єднує почуття гумору.

Учениця. На основі зібраних нами порівняльних зворотів, якими послуговуються учні і вчителі школи, ми склали діалог. (Учні розігрують діалог)

- Привіт, Віто!
- Привіт, Юлечко!
- Ти чого біла як крейда? Щось сталося?
- Та ось подруга Аня зателефонувала, попросила, щоб я їй пояснила алгебру, а сама ж її боюся як вогню. Так-от пояснюю, пояснюю їй, а вона дивиться на мене як баран на нові ворота.
- Та не падай духом! Ходімо краще до їдальні, бо я голодна як вовк.
- Ні, я туди навіть носа показувати не хочу, бо Аня там зазвичай «тусується».
- Ну, буде тобі... Ходімо. Та не звертай ти на неї уваги: вона ж там як крапля у морі.
- До речі, нам вже час іти на урок.
- А й справді. Ходімо.

Завдання 4. Вправа «заблукали слова».

Дякую цій групі, вони нас повеселили. Я вам пропоную продовжити тему жарту та виконати вправу:

упертий як заєць;
стрункий як вазон;
блищить як пластик;
червоний як жук;
хитрий як вовк;
полохливий як орел.

Чи всі слова на своєму місці? Якщо є потреба, то відредагуйте.

Отже, одна із вимог уживання порівняльних зворотів – це доречність.

Завдання 5. Творча робота.

Пропоную Вам кілька рядків власної поезії:

Слово

Ласкаве слово – як весняний день,
Приємно стане, наче сад розквітне.
У душі лунають тисячі пісень
І серце відкривається привітне.

Слова бринять, як музика чарівна,
І кожне з них несе в собі красу.
Ласкаве слово – мов морська царівна,
Дарує нам любов і доброту.

Спробуйте і Ви написати кілька речень, продовжіть розпочату мною думку у формі есе. Нагадую, що есе – це довільний виклад думок у прозовій формі. За бажанням – у поетичній. Оскільки сьогодні ми вивчаємо порівняльні звороти, спробуйте їх грамотно та доречно використати у власному висловлюванні.

3. РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ ЕТАП

1. Підсумуємо нашу роботу на уроці шляхом продовження речення (прийом «незакінчене речення»).

Сьогодні на уроці я ... зрозумів (ла)...

переконався (лася)...

відчув (ла)...

побачив (ла)...

дізнався (лася)...

2. Рефлексія почуттів.

Як Ви зараз себе відчуваєте? Скажіть за допомогою порівняння:

як горох при дорозі;

як риба у воді;

як муха в окропі;

як вареник у маслі;

як у Бога за дверима;

як на голках;

як на долоні;

як у себе вдома.

3. Робота з картками оцінювання (додаток 5).

4. Домашнє завдання.

Обов'язкове. Складіть словничок сучасних порівнянь (порівняльних зворотів), уживаючи які Ви могли би привітати однокласника (однокласницю) з Днем народження або перемогою у шкільній олімпіаді.

За бажанням. Складіть таке привітання.

Урок української літератури в 11 класі

Тема. Художнє відтворення
проблем українізації 20 років
XX ст. у драмі Миколи
Куліша «Мина Мазайло»

Тема. Художнє відтворення проблем українізації 20 років XX ст. у драмі Миколи Куліша «Мина Мазайло»

Мета. Формувати компетентності:

предметну:

а) *знаннєва складова:* з'ясувати особливості художнього відтворення українізації у п'єсі та її проблематику;

б) *діяльнісна складова:* визначити шляхи розв'язання поставлених автором проблем і розкрити символіку образів твору;

ключові (соціальна та громадянська, спілкування державною мовою): розвивати творчу уяву, зв'язне мовлення, уміння виразно читати та аналізувати текст драматичного твору; виховувати свідоме почуття патріотизму, усвідомлення себе як українця/українки; поцінування української мови як державної.

Тип уроку. Урок формування компетентностей.

Обладнання. Художні тексти, портрет М. Куліша, художні ілюстрації (театральні образи-персонажі), інформаційні картки.

Форми роботи. Асоціювання, презентація випереджувальних завдань, вправа «займи позицію», інсценізація, незакінчене речення.

ХІД УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. З'ясування емоційної готовності до уроку.

1. Як Вам подобається, коли до Вас звертаються, називаючи ім'я чи прізвище?

2. Чому подобається більше, коли називають на ім'я?

3. А може, справа в тому, що Вам не подобається Ваше прізвище?

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

Учням було запропоновано дослідити походження свого прізвища та обдумати ставлення до нього. Охочі презентують результати роботи й висловлюють власні міркування.

II. ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ УРОКУ

Як Ви думаєте, чому ми розпочали сьогоднішній урок із розмови про прізвища? (Учні повідомляють про важливість цього питання у творі Миколи Куліша «Мина Мазайло»).

Чого Ви чекаєте від сьогоднішнього уроку?

Обговорення цілей у четвірках.

Запис теми уроку в зошит.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Завдання 1. Перевірка опорних знань про життя і творчість М. Куліша (метод асоціативного мислення)

Поясніть, яким чином кожен запис пов'язаний із долею Миколи Куліша (на дошці заздалегідь написані опорні слова, дати).

«Тимофій Леміш»	психологічна Європа
Іван Дніпровський	1919
диригент	10-7=3
основоположник	«Такі»
100	1928

Завдання 2. Робота з інформаційною карткою.

Віднайдіть із переліку запропонованих найвдаліший епіграф та обґрунтуйте свій вибір.

Інформаційна картка
Юрій Шерех: «...Український театр дістав свою найкращу комедію, може, свою єдину комедію, якщо властивістю комедії вважати легкість, грайливість,

ритмічність, грацію на підложжі глибокого, але тільки натягненого змісту».

Юрій Лавріненко: «Персонажі схоплені в таких найсуттєвіших і оголених їх рисах, що цілий ряд типів остався в пам'яті глядача, немов маски старого вертепного українського театру».

Микола Хвильовий: «Тільки епохальні п'єси можуть викликати таку велику дискусію і... тільки обмежені люди не розуміють, що саме такі п'єси і роблять у театрі епоху».

Юрій Смолич: «Куліш-драматург був талант світового масштабу. Не буду шукати безперечних аналогій у класиці - між Шекспіром і Шиллером або Мольєром чи Бомарше, але в сучасній йому радянській драматургії він не мав собі рівних».

Віктор Петров: «За своїм змістом ідеологічні п'єси Куліша... були криком враженого почуття українця проти більшовизму і виявом розгубленості перед жахом диктатури пролетаріату... Органи диктатури розчавили письменника, але лишився біль і лишилося мистецтво, що втілило біль і протест розчавленої людини».

Слово вчителя. П'єса, що збирала аншлаги у Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Вінниці, Херсоні, Маріуполі (зважте, названі міста південної і східної частини України), а також у Києві, Львові, Житомирі.

П'єса (чи не єдина в Куліша не перекладена іншою мовою, зокрема й російською) в україномовному варіанті «гастролювала» по Грузії, Філадельфії, Нью-Йорку. То чи не заслуговує вона сьогодні на аншлаг у 11-ти класників (аншлаг не у значенні Вашої присутності, бо вона почасти вимушена, а у значенні бажання зрозуміти)?

А може, герої М. Куліша «викажуть» нам сьогодні оголену правду нашої доби?

Антоніна Невель, дружина письменника, згадує, що після прем'єри п'єси в «Березолі», глядачі – переважно російськомовні харків'яни – без злоби казали один одному: «Ну, що, мазайленята, збирайтеся до хати!»

На щастя, я не можу сказати: «Мазайленята, почнемо працювати!», адже переконана, що сьогодні Ви ще раз і мені, і собі доведете, що є людьми якісно нової епохи.

Завдання 3. Перевірка домашнього завдання. Учнівські повідомлення.

1. Повідомлення про історію створення п'єси.

Завершено твір у грудні 1928 року, у січні 1929 року прочитано в Березолі, 18 квітня – березільська прем'єра (Мину грав Йосип Гірняк), 22 березня 1929 року – прем'єра у Дніпропетровському театрі, пізніше (1929 – 1930 рр.) в окремих українських містах, у 1953 році – на сценах Нью-Йорка.

Перша публікація була в журналі «Літературний ярмарок» (1929 р.), друга – окремою книжкою (1929 р.). Пізніше – вилучення, а в 1955 р. – надрукована за кордоном. В Україну повернулася лише наприкінці 90-х років.

2. Повідомлення про історичне підґрунтя процесу українізації.

У грудні 1922 року утворено Радянський Союз. До нової держави увійшла більшість українських земель у складі Української Соціалістичної Радянської Республіки. Українці програли визвольні змагання за державну незалежність, і територія України була захоплена більшовиками.

СРСР як держава характеризувався тоталітарною системою керівництва, репресіями щодо інтелігенції, інакодумців. Досвід громадянської війни свідчив, що більшовики не мають широкої підтримки серед українського населення. Тому вони були змушені піти на поступки в національному питанні: на XII

з'їзді РКП(б) у 1923 р. оголошено курс на «коренізацію», що впроваджувалася в усіх радянських республіках, а в Україні мала назву «українізація».

Українізація передбачала:

- виховання кадрів із представників корінної національності;
- запровадження в роботу партійного та державного апарату української мови;
- сприяння розвитку національної культури (і літератури зокрема).

Українізацією керували відомі більшовики, які були прихильниками національного відродження, – Микола Скрипник, Олександр Шумський.

Із згортанням Нової економічної політики курс на українізацію було припинено, а багатьох активних діячів ув'язнено або розстріляно. Серед них великий відсоток складали українські радянські письменники.

Завдання 4. Бесіда на емоційне сприйняття твору.

Робота в парах. Виокремте найяскравіші сцени, найщиріший сміх, обурення, злість.

Завдання 5. Інтерактивна вправа «займи позицію».

Аргументуйте свою позицію щодо спірного питання – жанрової приналежності твору.

- ✓ Микола Куліш визначив цю п'єсу як *комедію*.
- ✓ *Філологічний водевіль* (суперечки між персонажами точаться навколо української мови).
- ✓ Сучасні українські літературознавці схиляються до такої точки зору – *сатирична комедія*.
- ✓ Дехто визначає жанр як типова *трагікомедія*. Хоч у творі є багато комічних епізодів, використано чимало засобів сміху, усе ж явна трагічність становища української мови та зацькованого народу.

Завдання 6. Фронтальна перевірка знання тексту.

Визначте, кому із героїв належать слова.

1. – Господи, то єсть преблагий Господи! У такому, сказать, маленькому віршикові і така сила правильних проїзношень (Мині Марковичу Мазайлу).

2. – Не бачили, не читали? «Харків» – написано. Тільки що під'їхали до вокзалу, дивлюсь – отакими великими літерами: «Харків». Дивлюсь – не «Харьков», а «Харків»! Навіщо, питаюсь, навіщо ви нам іспортили город?(Тьоті Моті).

3. – Доводи? Будь ласка, - доводи. Да этого не может быть, потому что этого не может быть нікада. (Тьоті Моті)

4. - ...Подумай, Мино! Подумай, що скажуть на тім світі діди й прадіди наші, почувши, що ти міняєш прізвище ...(Дядьку Тарасу).

5. – Я так і знала, я так і знала, що діло тут нечисте... Так он вони хто, ваші українці! Тепер я розумію, що таке українська мова. Розумію! Австріяцька видумка, так? (Тьоті Моті)

6. – Чи, може, й ви мене не розумієте, як ті у трамваї... Тільки слави, що на вокзалі «Харків» написано, а питаєшся по-нашому, всяке на тебе очі дере... Всяке то тобі штокає, какає – приступу немає. Здрастуйте, чи що! (Дядьку Тарасу)

7. – По-моєму, прилічнєє бить ізнасілованной, нежелі українізірованої. (Тьоті Моті)

8. – Заставлю! Виб'ю з голови дур український! Як ні – то через труп переступлю! Через труп!.. (Мина про Мокія Мазайлісі та Рині)

9. – Там такий, що в нього кури по-українському говорять. (Килина Трохимівна про дядька Тараса.)

10. – Та в нього іншого ж боку немає, а ти кажеш: тільки з українського. Та він же з усіх боків український! (Уля про Мокія Рині)

Завдання 7. Інценізація уривка з п'єси та «режисерський» коментар до нього (розмова Мокія з Улею).

Дія II, 4 (від слів Мокія: «...Рідня – а нема до кого слова промовити» до слів Улі «Українізуйте, Моко»).

Завдання 8. Ситуативне моделювання.

Схарактеризуйте персонажів залежно від їх ставлення до українізації. За результатами обговорення складіть у зошиті таблицю.

Обов'язково зверніть увагу на довідково-роздатковий матеріал – робочу картку учня (додаток 6).

IV. РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ ЕТАП

1. Підсумуємо нашу роботу на уроці шляхом продовження речення (*прийом «незакінчене речення»*).

Сьогодні на уроці я ... *зрозумів (ла)...*
 переконався (лася)...
 відчув (ла)...
 побачив (ла)...
 дізнався (лася)...

2. Самооцінювання навчальної діяльності.

3. Домашнє завдання.

Дати письмову відповідь на питання «Чи актуальним є поняття «мазайлівщина» сьогодні» у формі есе.

Позакласний захід

Мовознавчий турнір (свято-
гра для учнів 8 класу)

Позакласний захід

Мовознавчий турнір (свято-гра для учнів 8 класу)

Мета. Формувати компетентності:

предметну:

- а) *знання складова*: активізувати опорні знання учнів з української мови;
- б) *діяльнісна складова*: застосовувати теорію на практиці; здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності;

ключову (уміння вчитися впродовж життя): поживати інтерес до рідної мови як наукової дисципліни, розширювати кругозір, підвищувати інтелектуальний рівень дітей, розвивати мовленнєві здібності, мислення, пам'ять, формувати спостережливість, відповідальність, культ знань.

Обладнання. Стенди з висловлюваннями.

- *Могутня зброя людини за будь-яких ситуацій – розум.*

Ч. Айтматов

- *Як парость виноградної лози, плекайте.*

М. Рильський

- *Знання – сила.*

Ф. Бекон

- *Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема.*

Д. Павличко

- *Річка істини тече через канали плутанини.*

Р. Тагор

Хід свята

Організація учнів (поділ на команди, вибір капітанів, знайомство із членами журі).

I етап. «Розминка»

Запитання для 1-ої команди.

- Що вивчає синтаксис?
- Назвати види присудків.
- Які синтаксичні конструкції не є членами речення?
- Яке речення називається непоширеним?

Запитання для 2-ої команди.

- Що таке речення?
- Чим може бути ускладнено речення?
- Яке речення називається односкладним?
- Чи може бути речення без присудка?

II етап. «Загадкова торбинка»

Кожна команда по черзі виймає з торбинки номер запитання і дає на нього відповідь.

Запитання:

- Чи є підмет у реченні *Що сталося?* Якщо є, то який саме?
- Знайти граматичну основу речення *Жити – добру служити.*
- Чи ставиться тире між групою підмета і групою присудка, коли пропущено дієслівну зв'язку *є*, а підмет виражений особовим займенником?
- Якими частинами мови найчастіше виражається означення?
- Назвати всі види односкладних речень.
- Односкладними чи двоскладними є речення *Зі стегу пахне житом?*
- Що таке логічний наголос?
- Де саме в поданому реченні порушено прями порядок слів: *Лісовий джміль волохатий повільно гуде над квітами блакитними ?*
- Навести приклад речення, у якому вигук був би підметом.
- Чи потрібно ставити кому в реченні *Хлопці говорили майже як дорослі ?*

III етап. «Ромашка»

Ведучий читає текст. Команди на слух мають порахувати кількість означень і кількість додатків.

Ромашка

На високому стебельці росла лугова королева – ромашка. То, мабуть, була найпрекрасніша в світі квіточка: рівна, висока, з сумно нахиленою набік яскраво-жовтою, в білих ніжних прозорих пелюсточках голівкою, ще й зверху прикроплена дрібною, як вістря голки, росичкою.

IV етап. «Домашнє завдання»

Представник кожної команди зачитує заздалегідь колективно написаний твір-мініатюру на одну із запропонованих тем: «Затремтіли повіки троянд», «Тиша хлюпнула в човен», «Соловейко виколисує зорі», «Залоскотали місяця русалки».

V етап. «Ораторське мистецтво»

Упродовж 1 хвилини потрібно розвинути тезу «Для одних роки старість, а для інших мудрість».

Цікава переправа

1887 р. Польський лікар-офтальмолог Людвіг Заменгоф створив міжнародну мову для полегшення спілкування між представниками різних народів. В основі цієї мови лише 900 загальновживаних латиномовних коренів та 16 правил. Заменгоф не став афішувати своє авторство і випустив підручник під псевдонімом Доктор Есперанто. Нова мова дістала назву *есперанто* (той, що має надію).

* * *

1890 р. В Одесі вперше в Україні з'явився осередок есперантистів, значну частину яких становили медики.

* * *

Нині у світі налічують понад сто періодичних видань мовою есперанто й одинадцять потужних радіостанцій ведуть регулярне мовлення нею. Радіостанція „Свобода” розпочала передачі про есперанто, пропонуючи слухачам пісні та вірші цією мовою. У 1993 р. Есперанто офіційно визнано літературною мовою.

* * *

Велика частина населення Землі користується китайською мовою, найбільша кількість країн говорить іспанською, популярність англійської мови – поза конкуренцією. Однак ентузіасти вивчення есперанто впевнені, що лише ця мова дає змогу найшвидше встановити ділові та особисті контакти.

VI етап. «Далі! Далі!! Далі!!!»

Кожній команді дається по 1 хвилині, протягом якої потрібно дати відповідь на якомога більшу кількість запитань. Якщо члени команди не знають відповіді, потрібно сказати «Далі!»

Запитання для 1-ої команди.

- Що означає фразеологізм *грати першу скрипку*?
- Чи завжди звернення відокремлюється розділовими знаками?
- Чи може в реченні бути дві й більше граматичних основ?
- Що означає діалектизм *когут*?
- Визначити корінь у слові *оголошення*.
- Що означає фразеологізм *ахіллесова п'ята*?
- Хто автор вашого підручника з української мови?
- Як називається дієприслівник разом із залежними словами?
- Що вивчає стилістика?
- Чи є закінчення у незмінюваних словах?

Запитання для 2-ої команди.

- Що означає фразеологізм *кирпу гнути*?

- Чи може слово *навіть* бути гудзик вставним?
- Що означає діалектизм *газда*?
- Визначити корінь у слові *будь-який*.
- Що означає фразеологізм *нитка Аріадни*?
- За допомогою якого словника можна дізнатися лексичне значення слова?
- Як називається дієприкметник разом із залежними словами?
- Що вивчає фонетика?
- Які букви не вживаються на початку слова?

VII етап. «Знайди зайве»

Кожній команді по черзі показують три картки. Серед них треба вибрати ту, на якій записане слово, речення чи мовознавчий термін, що випадає з тематичного ряду.

Встане слово. Звертання. Узагальнююче слово.

Підмет. Присудок. Означення.

Глека побити. Раки пекти. Вимити підлогу.

Сполучник і. Сполучник але. Сполучник що.

Великий. Чарівний. Осінь.

Іде осінь. Іде хлопчик. Іде дощ.

Речення. Словосполучення. Слово.

Питальне речення. Спонукальне речення. Окличне речення.

Поширене речення. Непоширене речення. Односкладне речення.

VIII етап. «Коментатор»

Визначити, чим різняться пари слів.

Адрес – адреса.

Білет – квиток.

Лікувати – лічити.

Простити – застудитися.

IX етап. «Добираємо слова»

Команди протягом 2 хвилин записують якомога більше синонімів до означення в словосполученні *бідне життя*.

(Відповідь. Злиденне, нужденне, страдницьке, безпросвітне, горьоване, гірке, нестерпне, собаче, прокляте, убоге, тяжке, бідацьке тощо).

X етап. «Ланцюжок»

Утворити ланцюжок слів, змінюючи в кожному наступному лише одну літеру так, щоб вийшло задане слово.

(Зразок. Зі слова *гілка* зробити слово *балка*: *гілка – голка – галка – балка*.

Із річки – гумку (річка – ручка – рубка – губка – гумка).

Із kota – зуб (кіт – кит – кут – куб – зуб).

XI етап. «Криниця мудрості»

По чотири учасники з кожної команди стають у шеренгу. Кожен має швидко дібрати синоніми до фразеологізму, записаного на картці, що її ведучий виймає з імпровізованої кринички. Хто не назве – вибуває з гри.

Викинути з голови, душа в п'яти сховалася, мозолити очі, задирати носа, згущувати фарби, аж ребра світяться, хоч в око стрільни, прикусити язика, як сніг на голову, авгієві конюшні, ахіллесова п'ята, передати куті меду, зробити з мухи слона, бути на сьомому небі, народитися в сорочці, ніде яблуку впасти, рукою подати, зуб на зуб не попадає, пасти задніх.

XII етап. «Іншомовні слова»

Кожна команда отримує по два словники іншомовних слів. Протягом 3 хвилин потрібно з'ясувати значення семи слів іншомовного походження та вказати, із яких мов вони запозичені.

Депутат, інавгурація, парламент, компроміс, статус, ратифікація, референдум, дебати, консенсус, республіка, альянс, суверенітет, директива, квота.

XIII етап. «Запрошення»

Скласти й озвучити текст запрошення для поважних гостей на святкування річниці навчального закладу.

- *Виступи членів журі.*
- *Нагородження переможців.*
- *Побажання учасників.*

ДОДАТКИ

Додаток 1

Робоча картка учня

Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів з апострофом

Цілі уроку. Позначте знаком «+» ті, із якими погоджуєтеся, або допишіть власні.

☐	поглибити знання про правила вживання апострофа;
☐	дослідити, коли у слові не ставиться апостроф;
☐	навчитися правильно вимовляти слова з апострофом;
☐	попрацювати у парах.
☐	пограти у гру.
☐	дізнатися про щось цікаве і нове.
☐	гарно відповідати на уроці.

Прочитайте мовчки, підготуйтеся до виразного читання вголос

М'ята

Об'їхав я багато країв. Гарних, дивних, цікавих. Тепер у місті живу. Та враз я згадав хлоп'ячі забави на батьківському подвір'ї. Почув трав'яний дух. Дух, де в'ється моя Рось. Задзвеніли мені солов'ї, кропив'янки, очеретянки, заворкотіли голуб'ята. І м'ята. Холодна, кучерява. Ледве заходжу, було, хлоп'ям по саду, відчуваю, як вільно дихати. Як пахучий холодок наповнює груди. А там ластів'я озветься, защебече, ніби щось промовляє. А з сусідського саду вітається дід Лук'ян. Скинув бриля – махає. Мені все дужче пахне м'ята. Я хочу додому. У батьків сад.

Словникова робота.

Кропив'янка – невелика співоча пташка ряду горобцеподібних; кропивник, волове око (очко).

Бриль – головний убір з широкими полями.

Лінгвістична задача

Учителька роздала перевірені зошити. Даринка заглянула в роботу Марійки й довірливо прошепотіла: «Учителька не помітила в тебе помилки й 12 балів поставила. У слові зв'язок збіг приголосних звуків, а ти апостроф поставила». Що відповіла подрузі Марійка?

Розберіть за будовою слова відв'яжу, розм'яклі.

Складіть римовані рядки з поданими словами:

- пір'я – подвір'я;
- свято – багато;
- солов'їна – Україна;
- м'яч – плач.

Робоча картка учня

Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами (практично).

Виділення вставних слів на письмі

Звичайно, в кожного єдине,

Як і Дніпрова течія,

Домашнє вогнище

родинне,

Оселя наша і сім'я.

Д. Білоус

Цілі уроку. Позначте знаком «+» ті, із якими погоджуєтесь, або допишіть власні.

	Ознайомитися з найбільш уживаними вставними словами.
	Навчитися грамотно вживати їх у своєму мовленні.
	Будувати власні висловлювання з використанням вставних слів.
	Правильно розставляти розділові знаки.
	Попрацювати у парах.
	Пограти у гру.
	Дізнатися про щось цікаве та нове.
	Гарно відповідати на уроці.

Робота з текстом

Прочитайте мовчки текст , підготуйтеся до виразного читання вголос.

На щастя, сім'я – це найрідніші на світі люди, які шанують і люблять, пестять і голублять тебе. Без сумніву, завдячуючи нашим прабабусям і дідусям, мамам і татам збереглися гарні традиції нашого народу, різні родинні свята. Потрібно, на мій погляд, шанувати свій народ, вивчати його мову, традиції, рідний край, бо ми частинка всього цього, нам рідного і близького. Таким чином, могутність і слава нашої України залежить від кожної сім'ї, бо сім'я – це велика цінність, перлина країни.

Лінгвістична задача

Розгорнувши зошит, який принесла після перевірки вчителька, Наталя довірливо прошепотіла сусідці по парті: « Учителька в тебе помилки не помітила і 12 балів поставила. Прочитай речення: Кожна людина сподівається на щастя в майбутньому. Ти забула виділити комою вставне слово на щастя, яке означає ставлення до висловлюваного». Оленка на те відповіла...

✓ **Що саме, на Вашу думку, відповіла Оленка подрузі?**

Творче завдання

I група.

Намалюйте словесний портрет одного з батьків, використовуючи вставні слова. *Зразок.* Ясне, привітне, відкрите обличчя, високе чоло. Здається, в глибині темних очей причаїлися вогники щастя. Мабуть, це гордість за свій рід. Очі дідуся, на мою думку, випромінюють доброту, щирість та мудрість.

II група.

Скласти діалог на тему «Ранок у моїй сім'ї», вживаючи вставні слова, звертання.

Робоча картка учня

От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені кущі верболозу, то кругленькі, наче м'ячики, то гостроверхі, неначе топольки. Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раставиця... А там далі вона повилась між високими вербами та лозами, що обступили її стіною з обох боків. Он верби одступились од берега й розсипались купами на зеленій траві.

Левада, -и, ж. Ділянка землі з сінокосом, городом та плодовими або іншими деревами.

Руно, -а, с. 1. Шерсть вівці, що зберігається при стрижці у вигляді одного суцільного пласта. 2. *перен.* Про густе, пишне волосся; кучері.

Домашнє завдання

Обов'язкове. Складіть словничок сучасних порівнянь (порівняльних зворотів), уживаючи які, ви могли б привітати однокласника (однокласницю) з Днем народження або з перемогою у шкільній олімпіаді.

За бажанням. Складіть таке привітання.

Словничок порівнянь фразеологічного типу

- Як баран на нові ворота (дивитися) – спантеличено, не розуміючи.
- Як бджоли до меду (липнути) – великий інтерес до чогось, до когось.
- Як в аптеці – дуже точно.
- Як вареник у маслі – дуже добре, безтурботно.
- Як виросте гарбуз на вербі – ніколи цього не буде.
- Як води в рот набрати – мовчати.
- Як горох при дорозі – дуже погано.
- Як грім серед ясного неба – раптово, несподівано, зненацька.
- Як дві краплі води – цілком схожий.
- Як з козла молока – про те, що не дає ніякої користі.
- Як кіт наплакав – дуже мало.
- Як кішка з собакою – без злагоди, постійно ворогувати.
- Як корова язиком злизала – хто-небудь або щось безслідно зник (зникло), пропав (пропало).
- Як корові сідло – комусь щось не личить, не пасує.
- Як крізь землю провалитися – зникнути кудись безслідно.
- Як курка з яйцем (бігати) – метушитися, не знаходити собі місця.
- Як курка лапою – недбало, неохайно.
- Як миші в нору – не виявляючи себе, нишком.
- Як мокре горить – повільно, без бажання.
- Як муха в окропі – неспокійно, нервово.
- Як на голках – некомфортно.
- Як на дріжджах (рости) – добре, швидко розвиватися.
- Як на духу – щиро, відверто.
- Як ножем відрізати – сказати різко.
- Як Пилип з конопель (вискочив) – недоречно, недоладно або невчасно сказати що-небудь.
- Як п'яте колесо до воза – зовсім не потрібний.
- Як рак (варений, печений) – дуже червоний.
- Як рак свисне – ніколи цього не буде; невідомо коли, дуже довго.
- Як риба у воді – комфортно, вільно, невимушено.
- Як солоного зайця (ганяти) – без перепочинку.

Картка оцінювання

1	Прізвище, ім'я учня	
2	Оцінка роботи учня на уроці	
3	Прізвище найактивнішого учасника	
4	Оцінка власної участі у роботі групи	
5	Підсумкова оцінка, яку виставляє вчитель	

Робоча картка учня

Словникова робота.

Манкурт, -а, ч. *Про людину, що забула минуле, відмовилася від національних традицій, втратила моральні орієнтири, цінності.*

Нігіліст, -а, ч. *1. Людина, яка заперечує усталені суспільством норми, принципи, закони. 2. Представник російської різночинної інтелігенції 60 років 19 ст., що негативно ставився до буржуазно-дворянських традицій, звичаїв.*

Ренегат, -а, ч. *1. Той, хто поступився своїми переконаннями і перейшов у табір противників; зрадник. 2. Людина, яка зреклася своїх релігійних уявлень, свого віросповідання.*

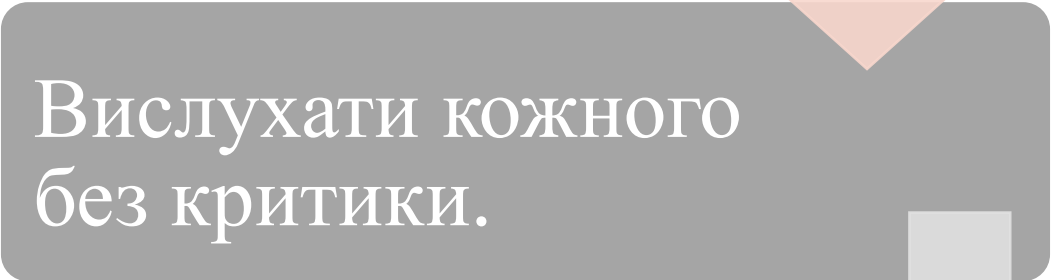
Філістер, -а, ч., книжн. *Самовдоволена, обмежена людина з міщанським світоглядом і святенницькою поведінкою; міщанин, обиватель.*

Правила гри «мозковий штурм»

Чим більше ідей,
тим краще.

Вислухати кожного
без критики.

Розвивати або
змінювати ідеї
інших.

АЛГОРИТМ СКЛАДАННЯ СЕНКАНУ:

1. ІМЕННИК (ТЕМА).
2. ДВА ПРИКМЕТНИКИ (ЯКЕ ВОНО?)
3. ТРИ ДІЄСЛОВА (ЩО ВОНО РОБИТЬ?)
4. ФРАЗА-ВУСНОВОК З ЧОТИРЬОХ СЛІВ.
5. ІМЕННИК-СИНОНІМ ДО ТЕМИ(ВУСНОВОК, АСОЦІАЦІЯ).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутрин Л. В. Розвиток життєвих компетентностей на уроках української мови / упоряд. Л.В.Бутрин. – Тернопіль – Харків: Ранок, 2017. – 144с.
2. Варзацька Д. Дослідницька діяльність у системі особистісно-орієнтованого розвивального навчання // Українська мова та література в школі. – 2004. – № 7-8. – С. 40-44.
3. Варзацька Л. Особистісно зорієнтоване навчання української мови в старшій школі / Л. Варзацька // Вісник Львів. ун-ту; Серія філол. - 2010. - Вип. 50. - С.47-56.
4. Варзацька Л. Особистісно-зорієнтоване навчання рідної мови. Способи розвивальної допомоги / Л. Варзацька // Українська мова і література в школі – 2005. – №8. – С. 8–12.
5. Горошкіна О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах (Текст) /О. М. Горошкіна.-Х. : Основа,2012. – 171 с.
6. Донченко Т. До проблеми методів навчання української мови // Українська мова та література в школі. – 2005. – №7. – С. 2-5.
7. Дорошенко О. Елементи дослідницької роботи учнів з мови // Українська мова та література в школі. – 1993. – № 4. – С. 20 – 23.
8. Заболотний О. В. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення синтаксису української мови [Електронний ресурс] / О. В. Заболотний.— Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007-3/07zovsym.htm>.
9. Загвязинский В.И. Развитие у учащихся умений и навыков в области познавательной деятельности в процессе обучения основ наук /

Тезисы материалов всесоюзной научной конференции / Под ред. Коротяева Б.И., ч.І: Славянск, 1974. – 79 с.

10. Кабусь Н. Д. Організація навчально-творчої діяльності старшокласників: від управління до самоуправління / Н. Д. Кабусь // Основні концептуальні підходи і тенденції модернізації педагогічної освіти в Україні: зб. наук. пр. – Харків–Луганськ : Стиль-Іздат, 2007. – С. 120–129.

11. Лазарєва О. М. Організація творчих самостійних робіт старшокласників у модульному навчанні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 / Лазарєва Олена Миколаївна. — Х., 2003. – 30 с.

12. Лук'янчикова С. І. Дослідницько-пошукова робота на уроках словесності // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – №17-18. – С. 2-8.

13. Лук'янчикова С. І. Дослідницько-пошукова робота на уроках словесності // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – №17-18. – С. 2-8.

14. Окрилення ОЗОНОм : книга пам'яті / [упоряд.: І. В. Кондратець, І. В. Красуцька, О. В. Гаврилюк]. – Житомир : Рута, 2019. – 659 с. (Присвячується світлій пам'яті Анатолія Миколайовича Фасолі).

15. Омельчук С. А. Дослідницькі завдання в системі навчання морфології української мови (Текст) /Сергій Аркдійович Омельчук// Українська мова і література в школі. – 2012. – №4. – С. 2 – 6.

16. Онисимова О.И. Некоторые аспекты и особенности научно-исследовательской деятельности как образовательной технологии // Отечество.2001. №7.С. 12-18.

17. Остапенко Н. М. Технології сучасного уроку рідної мови: навч. посіб. (Текст) /Н. М. Остапенко, Т. В Симоненко, В. М. Руденко – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 248 с.
18. Пензай С. М. Стаття «Медіаосвіта як процес розвитку й саморозвитку особистості сучасного школяра» [Електронний ресурс] / Сергій Михайлович Пензай. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/43755/.
19. Пентелюк М. І. Сучасний урок української мови (Текст)/ М. І. Пентелюк, Т. Г. Окуневич.Х.: вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
20. Рибалко В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. / В. В. Рибалко. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
21. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів / О. Я. Савченко // Наукові записки Малої академії наук України. – 2012. – №. 1. – С. 41 – 49.
22. Сидоренко В.В. Психолого-педагогічні та методичні основи застосування технологій особистісно зорієнтованої освіти на уроках української мови // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал / Матеріали Всеукраїнської конференції «Особистісно зорієнтований підхід до навчання української мови та літератури». – Рівне: РОППО. – 2008. – № 4. – С. 201-205.
23. Фасоля А. Особистісно-зорієнтоване навчання: шлях становлення / А. Фасоля // Українська мова і література в школі – 2006. - №5. – С. 45–49.
24. Фасоля А. Особистісно-зорієнтований урок літератури – мета, зміст, технологія уроку // Дивослово. – 2004 - № 8.- С.12-15.